

Azucena Arias Correa

Dolores Arias Correa

(Membros do Colectivo Olo de Sapo)

Dolores Arias Correa, mestra e licenciada en Historia; Azucena Arias Correa, mestra, licenciada en Ciencias da Educación e licenciada en Psicoloxía. Ámbalas dúas membros do Colectivo Olo de Sapo, o cal leva varios anos investigando sobre as manifestacións das festas anuais na escola. Dentro deste ámbito teñen publicado algúns libros en colaboración con outros membros do Colectivo citado e artigos en diversas revistas educativas.

O MAGOSTO NA ESCOLA

Azucena Arias Correa
Dolores Arias Correa
(Membros do Colectivo Ollo de Sapo)
Debuxos de Luís Cid

Introducción

Brevemente comentaremos algúns elementos que xustifican o tratamento do Magosto nos centros educativos, por unha banda o seu propio potencial como aglutinador de diversos elementos culturais, por outra o seu carácter de resposta ós currículos das diferentes etapas educativas obrigatorias.

a) ¿Por que debemos traballa-lo Magosto na escola?

A escola debe abrirse ó contorno próximo fomentando a participación e a colaboración do alumnado en actividades culturais, contribuíndo a aumenta-lo coñecemento sobre o seu patrimonio ó mesmo tempo que, disfrutando, desenvolve unha actitude de curiosidade, aprecio, respecto e sensibilidade ante as manifestacións culturais galegas. Esta apertura ó contorno próximo a través de contactos veciñais, parroquiais, locais,... vai se-la canle que permita achegarnos ó contorno social en xeral.

O traballo na escola debe recoller, pois, os elementos do contorno porque non pode nin debe estar illado do seu contexto. O medio e a cultura popular ofertan unha chea de recursos didáctico-motivadores cos que enriquece-lo noso labor educativo.

No marco da cultura popular, o Magosto, e en xeral as festas anuais, teñen un lugar fundamental, constitúen algunhas das manifestacións máis xenuínas da nosa cultura coas que se poden abordar aspectos sociais, económicos, psicolóxicos, musicais, relixiosos,... pois nelas están presentes as crenzas e o sobrenatural, a vida comunitaria e a organización social, os produtos agrarios e a estación, o carácter catártico e de liberación,... A festa anual ten un innegable valor educativo no centro, sendo doado artellar multitude de actividades ó seu redor. Constitúen un elemento de animación e motivación, son unha fantástica oportunidade para relacionármonos coa comunidade e mesmo incidir nela, conteñen elementos que a converten nun eixo fundamental na educación para o lecer.

Estas festas amosan unha rica variedade de situacións da realidade, introducen materiais e estímulos producidos no contorno inmediato, desencadean recursos plásticos, musicais, gastronómicos, literarios, lingüísticos, dramáticos e parateatrais, etnográficos, históricos,... Permiten, en resumo, incluí-lo ámbito do saber popular e tradicional, suxerindo actividades e experiencias con aproveitamento didáctico dos recursos do contorno.

Non cómpre considerar calquera traballo co Magosto nunha escola determinada como un modelo para outras escolas; as festas populares teñen diferentes manifestacións e amosan singularidades propias de cada bisbarra e mesmo de cada parroquia, polo que cabería falar de tratamento diferenciado das festas segundo a zona, tratamentos que en determinados niveis poderían permiti-la comparanza.

b) O Magosto no currículo

O uso das festas na escola nunca foi gratuito, pero agora menos, xa que é evidente a introdución do Magosto, e das outras festas populares, dentro do currículo.

Unha análise dos diferentes DCBs amósano-la presenza destas e as súas manifestacións tanto de xeito directo en algúns bloques de contidos, como de xeito indirecto. O desenvolvemento dalgunhas capacidades indicadas nos obxectivos para cada etapa, é susceptible de conseguirse mediante o tratamento axeitado das principais festas cíclicas.

Así, por exemplo, no DCB de E. Infantil e na área do Medio físico e social atopamos, no bloque titulado Contorno social, os contidos conceptuais: “As festas da comunidade.” “Festas tradicionais: usos, costumes, bailes, cancións, etc. Festas ligadas ó calendario...” e os procedimentais: “Participación na conmemoración de festas e na incorporación de usos tradicionais, dende experiencias, actividades e recursos expresivas”, por citar algúns.

No DCB de Educación Primaria, na área de Coñemento do Medio e no bloque O mundo actual, atopamos nos contidos conceptuais: “As manifestacións culturais: xogos, festas e costumes populares” e nos contidos procedimentais: “Participación en festas, xogos, costumes populares do noso contorno”.

O DCB da ESO para Ciencias Sociais, Xeografía e Historia, di na súa introdución que a reflexión sobre a identidade cultural propia xera a capacidade de comprensión doutras culturas, sen dúbida as festas poden aportar elementos para esa reflexión ademais de contribuír á consecución de obxectivos xerais como: Valorar e respecta-lo patrimonio natural, cultural, lingüístico, artístico, histórico e social, asumindo as responsabilidades que supoñen a súa conservación e mellora, apreciándoo como fonte de disfrute e utilizándoo como recurso para o desenvolvemento individual e colectivo.

Propostas de traballo na aula

O Magosto pode levarse á aula empregando diferentes fórmulas metodolóxicas. Obradoiros didácticos, proxectos de traballo, investigación no medio, unidades didácticas,... son algunhas suxestións posibles. Seguidamente desenvolveremos algunha.

a) Un proxecto de traballo sobre o Magosto:

TÍTULO DO PROXECTO: *¿Celebrámo-lo Magosto?*

ACERCA DO PROXECTO...

Estudio de ideas previas:

Ó inicio do proxecto o alumnado explicita a información que posúe sobre o Magosto e comparte estas ideas e crenzas co resto da clase, comparando, debatendo e contrastando as diferentes versións.

No decurso deste proceso faise consciente de cales son as súas concepcións e de cales son as limitacións das mesmas. Apercíbese de que hai información sobre o Magosto que non posúe e de que hai compañeiras e compañeiros que teñen informacións alternativas e ata diferentes ás propias.

Neste primeiro momento do proxecto pódense utilizar diferentes técnicas que faciliten a recollida de información na memoria e mesmo a súa asociación e comunicación. Exemplos:

- Remuíño de ideas
- Fotoproblema mural
- Enquisa
- Debate
- Debuxos
- Etc.

Toda esta información previa compilada, anotada e debatida conduce ó alumnado á certeza de que debe investigar para subsana-las dúbidas e para completalos datos que non posúe.

Índice e guión da investigación:

Constátase a necesidade de buscar información para poder celebrar axeitadamente o Magosto. O alumnado, conxuntamente co profesorado, elabora un índice de preguntas (ou un guión se xa ten experiencia na realización de proxectos de traballo) que lle permita contextualiza-los aspectos sobre os que vai investigar e moverse con garantías de éxito entre a enorme cantidade de información que pode atopar sobre este tema.

Fontes para a investigación:

Poñer ó alumnado en relación coa nova información vai supoñe-lo manexo de diferentes fontes, unhas xa coñecidas e outras novas.

Para este tema existen fontes como:

- As familias
- Enciclopedias galegas
- Dicionarios da lingua galega
- Suplementos de xornais
- Refranceros galegos
- Recompilacións de literatura popular
- Internet
- Diaporamas dos magostos anteriores celebrados no centro.
- Introducións de unidades didácticas editadas sobre o Magosto por diferentes editoriais e colectivos de profesorado.
- Etc

EXEMPLO DE DESENVOLVEMENTO NA AULA...

¿Que sabemos?:

- ... *chega unba nota á clase informando sobre a próxima celebración do Magosto. A profesora pregunta sobre qué sabemos sobre esta festa e ten lugar un pequeno debate:*
 - *É para asar castañas.*
 - *... patacas e chourizos.*
 - *Xogamos no patio.*
 - *Só é unba festa para nenas e nenos.*
 - *Non, é unba festa tamén para as persoas maiores.*
 - *Celébrase en setembro.*
 - *Eu creo que se celebra en outono.*
 - ...

As ideas aportadas son anotadas.

- *Ó día seguinte a mestra trae un xogo de imaxes, algunbas teñen relación co Magosto e outras non, temos que seleccionalas segundo o que cremos e ordenalas. Decatámonos de que temos moitas cousas que aprender sobre como se celebra o Magosto...*
- *A continuación proponnos un enreixado no que hai que colorear palabras relacionadas co Magosto. ¿Que de dúbidas temos!: ¿zonchos?, ¿bulló?, ¿petela?, ¿sequeiro?...*

¿Que queremos saber?:

Se queremos celebra-lo Magosto non temos máis remedio que buscar información sobre o que non estamos de acordo, sobre o que descoñecemos...

Elaboramos conxuntamente un índice de preguntas:

- *¿Que é o Magosto?*
- *¿Cando se celebra?*
- *¿Que tipos de magostos hai?*
- *¿Cal é o proceso de celebración?*
- *¿Que son zonchos, petelas, sequeiros,...? ¿Que relación teñen co Magosto?*
- *Etc.*

¿Onde atopamos información?:

... o seguinte paso a acometer é o de atopa-la información que precisamos, pero... ¿onde? Pensamos que...

- *Podémosllo preguntar ás avoas e ós avós.*
- *Eu podo traer da casa unba enciclopedia que fala do Magosto.*
- *Se cadra atopamos algunbas palabras no dicionario.*
- *Podemos ir á aula de informática e buscar en internet.*
- ...

Todas e cada unba das ideas son analizadas coidadosamente para ver que pode aportar cada fonte.

...

Organización para a investigación:

Para recolle-la información cómpre dunha planificación eficaz que permita mergullarse en diferentes fontes, seleccionar información sobre o Magosto e elixi-la máis relevante.

Pódense escolmar diversas posibilidades:

- cada grupo investiga nunha fonte diferente e transmite a información ó resto
- tódolos grupos investigan na mesma fonte e contrastan os datos obtidos
- faise a investigación en grupos cooperativos
- ...

Traballo coa información:

Localizada toda a información que necesitamos sobre esta festa hai que interpretala, analízala coitadosamente, valorala, comparala con outras informacións alternativas e, despois de comunicala e compartila co resto da clase, arquivala eficazmente. Podemos usar ficheiros, dossieres, casettes, ...

Xa toda a clase está en disposición de estruturar a información que posúe sobre o Magosto empregando estratexias variadas como mapas conceptuais, cadros sinópticos, resúmenes, diagramas,...

Ó final desta fase o alumnado toma contacto con diferentes fórmulas de comunicación de resultados (folletos, murais, artigos,...) e mesmo de elaboración de información nova ou de reelaboración da información atopada.

Avaliación, síntese e conclusións:

A recapitulación, síntese e conclusións son tarefas grupais que permiten á clase reflexionar sobre o aprendido ó redor do Magosto e facer propostas de mellora e profundamento cara á vindeiras celebracións. Tamén se converte nunha tarefa individual de reconstrución de esquemas cognitivos propios.

¿Como nos organizamos?:

Despois dunha planificación conxunta sobre as fontes e as técnicas para buscar información toda a clase se implica na organización para que esa busca sexa eficaz:

- *O meu grupo vai facer un cuestionario para entrevistar ás avoas e ós avós.*
- *O noso grupo investigará na enciclopedia que traerei da casa.*
- *Nós podemos investigar na enciclopedia da biblioteca.*
- *¿Por que non imos 1º toda a clase á aula de informática?*
- ...

¿Que facemos coa información que temos?:

... Hai moita información e moi variada. Punto por punto do índice imos contrastando as diferentes versións/visións.

Cada grupo cando ten a información que lle tocou buscar, comunícanola ó resto dos grupos nunha "conferencia".

Entre todas e todos elaboramos un mural estruturado en apartados e ilustrado con debuxos e secuencias.

Toda a información que temos xa nos permite face-la festa con tódalas garantías:

- *Sabemos cando celebrala*
- *Sabemos como celebrala*
- *Sabemos a que xogar*
- *Sabemos que precisamos*
- *Coñecémo-las diferentes manifestacións*
- ...

Decidimos fotografa-lo evento para elaborar máis tarde unha fotonovela ou unha reportaxe gráfica que recolla todo o acontecido.

¿Como resultou todo?:

Rematámo-lo proxecto tal como o comezamos, cun debate. Nel comentamos todo o que aprenderamos comparado co que sabiamos ó principio. Valoramos a nosa participación e o desenvolvemento na/da festa. Aportamos ideas cara á celebración do Magosto en cursos vindeiros. Por último, cotexámo-lo proceso seguido na nosa festa cos magostos doutras bisbarras.

b) Exemplos de actividades sobre o Magosto:

b.1) Co vocabulario:

1• Xogo do dicionario. O alumnado en grupos tentará defini-las seguintes palabras relacionadas co Magosto sen usa-lo dicionario, de xeito que se semellen o máis posible ás definicións que aparecen nel: petela, bulló,

regañar. Estas definicións mesturaránse xunto coas reais, íranse lendo dunha nunha e o alumnado votará as que crea acertadas. Verifícaranse posteriormente os acertos usando o dicionario.

2• Buscando palabras. O alumnado deberá seleccionar entre as palabras do recadro as que correspondan a cada definición:

Saca-las castañas dos ourizos

Lugar no que se poñen os ourizos das castañas para secar

Souto pequeno

Soutar

Petelar

Petelería

Sequeiro

Soutullo

Soutelo

3• Bingo de palabras. Repárteselle a cada persoa unha tarxetiña como esta, deberá elixir seis palabras entre as seguintes e escribilas na tarxeta: ourizo, candea, castiro, soutar, soto, sequeiro, zoncho, petelo, ouriceira, caracocha. Nunha bolsa ou caixa estarán as definicións desas palabras, cada vez que se vaia sacando unha, quen teña a palabra que lle corresponda riscaraa. Quen primeiro risque toda a tarxeta berrará ¡BINGO!

4• Voaron as vocais

C_ND_ _ _ _R_C_ _R_

C_ST_Ñ_ _R_ C_N_C_ _R_

M_G_ST_ _S_R

(Candea, ouriceira, castiñeira, caniceira, magosto, asar)

5• Sopa de letras. Busca-las sete palabras relacionadas co Magosto:

M	A	G	O	S	T	O	M	N	B
A	D	Q	P	E	P	Q	U	I	V
G	E	U	E	Z	O	N	C	H	O
G	F	Ñ	T	R	U	U	Ñ	P	Z
Q	G	A	E	M	N	Ñ	O	C	V
I	B	U	L	L	O	Q	T	A	N
L	H	S	O	U	T	A	R	S	M
L	L	A	L	L	R	I	A	T	A
Ñ	L	A	L	A	E	A	E	A	E
O	Q	A	Q	U	P	A	S	Ñ	T
P	E	A	G	O	P	I	T	A	I
Q	A	O	E	R	T	T	I	T	A
R	F	S	T	R	R	D	Q	R	U

(Magosto, petelo, bulló, soutar, fogueira, castaña, zoncho)

6• Cada ovella coa súa parella. Distribuirase a clase en dous grupos, un terá as frases feitas e o outro os seus significados. Irán camiñando pola clase e tentará cadaquén busca-la súa parella, cando crean tela atopado xuntaranse nun recanto da clase. Exemplos:

Saír dun soto e meterse noutro	Empeorar	Darlle ó petelo
Auga de castañas	Chuvieira	Baduar

b.2) Coa literatura popular:

1• Libro viaxeiro. Con varios folios, cartolinas e cores facemos un libro e adornamos portada e contraportada con motivos do Magosto. Na primeira folla redactamos colectivamente a presentación do libro que viaxará á casa do alumnado, onde conxuntamente coa súa familia irá escribindo as adiviñas, refráns, cantigas, ditos populares e contos que se relacionen con esta festa. Cando estea rematado ilustrarase na clase entre as nenas e os nenos.

Eu son o libro viaxeiro da clase de ...
 Viaxo polas vosas casas
 buscando adiviñas, refráns, ...
 ata estar ben cheo.

2• Elimina a liña intrusa e terás unha adiviña.

¿Que cousa cousiña é
 e non ten pé
 que pica por fóra
 e dá gusto por dentro?

Solución: e non ten pé. (Ourizo e castaña)

3• Converte esta adiviña sobre a neve nunha adiviña sobre as castañas usando as palabras que cumbran deste círculo:

A pombiña branca
do ceo baixou
e cubriu a terra
de branco color.

Cousiña
Castaña
Ourizo
Castaño

4• Este refrán fala dun xogo típico da época do Magosto:

Polo San Martiño
buxainas ó camiño.

Recollede outros xogos populares deste tempo e face de un ficheiro coas regras e variantes.

5• Aprende-la letra da cantiga. En grupos poñerlle diferentes ritmos (tango, rap, xota, muiñeira,...), grava-las diferentes versións e inventar coreografías.

A castaña no ourizo
quixo rir e regañou
caeu do castaño abaixo
mira que chasco levou.

6• Refraneiro tolo. Escolmar refráns relacionados co Magosto e intercambia-los finais. Exemplo:

A castaña ten unha maña
que se vai con quen a apaña.

Temperá é a castaña
que por setembro regaña.

A castaña ten unha maña
que por setembro regaña

7• Contos-sobre. Divídese a clase en grupos de catro persoas, cada grupo ten sobres numerados do 1 ó 4 (repártese un para cada persoa), cada sobre contén fragmentos de catro contos populares sobre o Magosto. O xogo consiste en que cada grupo debe completa-los catro contos sen falar e colaborando, de xeito que cada persoa do grupo teña o seu.

b.3) Outras:

1• Mural de receitas con castañas. Colócase un mural dividido en tres apartados coas lendas 1º prato, 2º prato e sobremesa. Cadaquén pegará a súa receita segundo o tipo ó que pertenza. Cando estea cheo engadirase unha táboa de dobre entrada onde as persoas que as lean poidan puntualas do 1 ó 5 a medida que as vaian facendo e probando.

2• Publicidade. Analizar campañas publicitarias relacionadas con produtos alimenticios diversos en variados medios (revistas, xornais, televisión, radio,...) e baseándose nestas confeccionar algunhas para a castaña.

3• Investigacións:

- Que é o mal da tinta e as repercusións que tivo na produción de castañas.
- A castaña e o seu valor alimenticio.
- Topónimos relacionados coa castaña coa axuda dun mapa detallado de Galicia.
- Antropónimos vencellados coa castaña (coa axuda de guías telefónicas, por exemplo).
- Como se celebra o Magosto noutras bisbarras.
- Distribución actual das zonas de maior produción de castaña de Galicia.
- Productos que hai á venda relacionados coas castañas.
- Mencións en xornais e revistas sobre o Magosto e elementos relacionados.
- Útiles, enseres e dependencias relacionados co Magosto e coa recollida da castaña (posteriormente pódese facer unha exposición fotográfica ou cos obxectos).